ОТЪ ВИТОША ДО РОДОПА.

(България, Румелия и Турция).

Пѫтни бѣлѣжки прѣзъ 1883 година.

Отъ Хр. П. Константиновъ.

---

23 Юний.

(Вземание отпуска.— Софийско Градско-Общинско управление.— Софийско Градоначалство. — Тръгвание. — Пазарь въ София. — Пѫти отъ София къмъ Вакарелъ.—Село Горубляне и Горублянскитѣ ханове. — Новий-Ханъ).

Петь години и петь мѣсеци бѣхѫ са изминали отъ какъ не бѣхъ си ходилъ въ родния край. Затѫжило ми са бѣ за роднини и приятели, искаше ми са да видя прѣлестния планински край, въ който бѣхъ живѣлъ и порастналъ до 20-годишната си възрасть. На 16-й Юний поискахъ отпускь отъ началството си, на 20 й ми са разрѣши.

Понеже щѣхъ да заминувамъ прѣзъ двѣ граници, трѣбваше ми задграниченъ паспортъ; заради това, щомъ ми са даде отпускъ, отидохъ въ Градско-Общинското Управление, за да ми дадѫтъ нуждното свидѣтелство, на основание на което да си извадя паспортъ отъ Градоначалството. Отъ Градско-Общинското Управление ма проводиха да си зема пò-напрѣдъ свидѣтелство отъ участковия агентинъ. Но това не било лесна ра-

бота, особенно въ София. За три дена деветь пѫти го търсихъ и едвамъ на десетия пѫть, днесъ, го намѣрихъ при Жежки Бунаръ. Заобиколили го бѣхѫ нѣколцина дрипави евреи, за да имъ издаде нѣкакви свидѣтелства. Прѣдставихъ му двама порѫчители и той ми написа съ получьрковни букви свидѣтелство, че не длъжѫ никому нищо и че могѫ да отидѫ вънъ отъ Княжеството. Като прѣдставихъ това свидѣтелство въ Общинското Управление, написаха ми друго, за 30 стотинки, и въ 10 часа отидохъ въ Градоначалството, подадохъ го Карновичу, съ молба да ми са даде пѫ-скоро задграниченъ паспортъ.

— Ну что за чорту здесь написали, — продума той сгорѣщено.

— Свидѣтелство, г-нъ Градоначалникъ, — му отговорихъ.

Да вижу, что свидѣтельство, но ето свидѣтельство ничего не стоитъ и Ви не получите паспортъ, у насъ теперъ новія распоряженія, — каза той.

— А какво трѣбва да направя, — попитахъ го.

— Идите къ г-ну Секретарю и онъ посовѣтуетъ Васъ, — каза Карновичъ и ми повърна свидѣтелството.

— До свиданія, до свиданія.

Отидохъ при Секретаря му. Той бѣ левантинецъ, италияно-гръкъ, и вмѣсто да си държи упашката, като чуждестранецъ, малко пѫ-настрана, спорѣдъ турската пословица за ебанжийското куче, той бѣ вирналъ носа си на високо и биля не отговори на българското „добро утро“. Като му подадохъ свидѣтелството и му казахъ, че Градоначалника ма проводи до него, за да ми расправи за нѣкаква нова распоредба, той ми каза че прѣдставеното свидѣтелство не чиняло нищо, че трѣбвало да ми са издаде друго, въ което да са казва, че не подлѣжѫ на военна повинность и че не сьмъ зачисленъ нито въ запаса, нито въ опълчението. За да подкрѣпи думитѣ си, той ми прочете едно циркулярно отъ Министерството на Вътрѣш. Дѣла, което туряше всевъзможни прѣчки на младежитѣ отъ 18—26 год., за да не могѫтъ да отивѫтъ задъ граница.

Ами сега, какво да са прави? Трѣбваше да са търси друго срѣдство, а врѣме нѣмаше. Оттърчахъ пакъ въ Градско-Общинското Управление и са уплакахъ, че свидѣтелството не струва пари. Тѣ са зачудиха. Вѣроятно, циркулярното, което тъкмо утриньта бѣ дошло до Градоначалството, не било пристигнало още въ Градско-Общинското Управление. Не ми оста-

ваше друго, освѣнъ да замина отъ София безъ поспортъ; затова, измолихъ кмета, г-на Сукнарова, та ми издаде едномѣсечно прѣходно свидѣтелство до Ихтиманъ, отъ гдѣто, намислихъ, да си извадя румелийски паспортъ, който е и пó-голѣмъ, и пóшаренъ, и съ султанска тура и триязиченъ, и, слѣдователно, пó-прѣдставителенъ за въ турска земя.

На 11 часа са простихъ съ другаритѣ си въ Министерството, които, като знаяха цѣльта на отиванието ми въ отпуска, пожелаха ми „текъ да пóда, чифъ да дойдѫ“. Отидохъ си въ кѫщи, поядохъ на-двѣ на-три, догдѣ талигаджията натовари сандѫчето ми и го закара въ Хаджи-Мановия Ханъ, отъ гдѣто имаше да заминувѫтъ и други талиги за Пловдивъ. Въ 3 часа отидохъ на Стамболската капия, за да притекѫ колата и дружината, които, като са позабавиха, трѣбваше да почакамъ.

Бѣше Четвьртъкъ, и площадьта при Стамболската капия, гдѣто са кръстосвѫтъ улицитѣ Цариградска и Окрѫжний-Булевардъ, бѣше пълна съ кола, товарени съ дьрвета, дъски и дьрва. Колкото са видяше пѫтя отъ София къмъ Гурубляне, приличаше на живъ движимъ плѣтъ, отъ кола и хора, идущи отъ Бѣлювско, Вакарелско, Ихтиманско и Самоковско. Пазарния день въ София е Петъкъ, но пазаруванието са захваща въ Четвьртъкъ слѣдъ пладнѣ. Ближнитѣ до града селяни дохождѫтъ въ Петъкъ утрината, а пó-далечнитѣ пристигѫтъ въ Четвьртъкъ слѣдъ пладнѣ, за да си купѭтъ и продадѫтъ до вечерьта и да имѫтъ врѣме да са върнѫтъ въ Петъкъ или Сѫббота. Въ София става голѣмъ пазарь. Освенъ отъ нареденитѣ пó-горѣ краища, тукъ дохождѫтъ на пазарь отъ Радомирско, Грахово-поле, цѣлото Софийско-поле, Планината, краището Буджака, Орханийско и дори отъ Златишко. Натрупванието въ Българската столица на многобройно население съ пó-истьнченъ и пó-раскошенъ животъ, не можаше да не повдигне цѣната на прѣдмѣтитѣ за ѣдение, огрѣвъ и градежъ, и пословицата „София—ефтения“ са вижда вече лъжлива на новитѣ софийски жители. Ето защо, отъ 7, 8, 10, и повече часове далечнина, са завървѭтъ селяни и селянки и, между другитѣ товари, донасѭтъ нà-рѫки и голѣмо количество кокошки, яйца, масло и др., които, като продадѫтъ, купувѫтъ си съ паритѣ: соль, сапунь, кърпи и други женски и мѫжински пакити.

Ако и да не е Петровъ-день знаменитъ праздникъ въ

София и околностьта ѝ, по причина на полската работа, пакъ прѣдпетровденския пазарь бѣ голѣмъ. Особенно, много дъски и дървета бѣхѫ надокарани отъ Бѣловско и Самоковско. Дърветата и дъскитѣ сега имаха висока цѣна, защото и правителственнитѣ и частнитѣ сгради въ София не захващѫтъ да ги градѭтъ пó-рано отъ Май и Юний. Това е лошъ навикъ и съ лоши сѣтнини, тъй като сградитѣ са свършвѫтъ чакъ по Октомврий и не могѫтъ да изсъхнѫтъ. Тоя лошъ навикъ, да са правѭтъ сградитѣ безъ врѣме, води началото си отъ това, че правителственнитѣ инжинери — чужденци специалисти, лѣтно врѣме работѭтъ плановетѣ за правителственитѣ сгради, а есенно и зимно врѣме градѭтъ сградитѣ, нѣщо, колкото пагубно за държавата, толкова и срамотно за инжиноритѣ; а частнитѣ хора, ако и да си приготвѭтъ градежа пó-отрано, но до като да измѣрѭтъ мѣстата си, до като направѭтъ планове за сградитѣ си, до като тия планове да са прѣглѣдѫтъ и удобрѭтъ отъ Градско-Общинското Управление и отъ М-вото на Общитѣ Сгради и до като имъ са позволи, слѣдъ като прѣминѫтъ много митарства въ Общ. Управление, пролѣтьта си отива и чакъ по Юний захващѫтъ сградитѣ си. За ненаврѣменното градение сгради въ София влияе още и влажната софийска пролѣть, която не позволява за ранното работяние и пѣчение на тухлитѣ.

На площадьта, при Стамболската капия, става многолюденъ пазарь, защото тукъ са продавѫтъ, както казахъ пó-горѣ. дъски, дървета и вѫглища. Българи, евреи и цинцари отъ града, обикалѭтъ селянитѣ и съ разни приказки искѫтъ да понижавѫтъ цѣнитѣ на продаваемитѣ нѣща; ала и селянитѣ са сдумвѫтъ, та опрѣдѣлѭтъ почти равни цѣни за еднокачественни и еднокoличественни прѣдмѣти. (Пазарния языкъ е Българский. Всичкитѣ дошленци отъ други народности, принудени сѫ да са шлевѭтъ криво-лѣво по български, кога пазарувѫтъ). Купувачитѣ са уплаквѫтъ на продавачитѣ, че нѣмало алѫшъ-веришъ, че паритѣ биле кесать и т. н. На тия доводи продавачитѣ противопоставѭтъ далечнината на селата, а особенно на горитѣ имъ, мѫчнотиитѣ до приготвянието товаритѣ, бариерното право и митото на границата. И наистина, митото при границата и бариерното право въ София, бѣхѫ тоже подскѫпили вноснитѣ за потрѣбление нѣща.

Въ 4 часа задрънчаха талигитѣ отъ къмъ Окрѫжний Булевардъ. Като са покачихъ, пияния талигаджия жулна коньe-

тѣ и даде имъ пѫтя. София остана задъ насъ. Врѣмето бѣше много приятно за пѫть. Прѣди единъ часъ бѣше малко поросилo дъждецъ и бѣше са смалила горѣщината, та че и прахъ не са вдигаше по шоссето.

Шоссето отъ София къмъ Вакарелъ е разровено на много мѣста. Това шоссе е правено въ турско врѣме, а е прѣправяно послѣ изново отъ Българското правителство. Поправянието на това шоссе, което е погълнало много голѣми суми български левове, е свързано съ разни истории за злоупотрѣбления. Като не му е мѣстото сега и тукъ да са расправятъ тия нѣща, ще спомѣнж само, че това шоссе и сега са поправяше по стопански начинъ отъ Соф. Окр. Инжинеръ Пиваровича. Имаше тукъ-тамѣ купчинки чакълъ *(трошлякъ)*. Нигдѣ изъ пѫтя не са виждаше пѫтенъ вардачъ. Види са и тѣ да сж биле отишле на пазаря въ София. Моста надъ Дървенишката рѣка, правенъ прѣди година и половина по европейски планове, отъ европейски инжинери, не въ България родени прѣдприемачи, бѣ започналъ да са съсипва отъ страчитѣ. На моста блѣщяха вапсани дървета отъ странитѣ, а основитѣ му, градени отъ рѣчни тупляsти камъни, зѣяха безъ варъ. Европейска майстория. Сякашъ, че инжинеритѣ сж са учили само на калпазанлжци.

Близо до моста стърчи и една бѣлосана колиба за пѫтнитѣ вардачи. Едвамъ нѣколко мѣсеца бѣхж истекли отъ какъ бѣ направена за 1,800 лева, освенъ добавъчнитѣ нѣколко стотини, дадени на прѣдприемача ужъ като възнаграждение за добросъвѣстно испълнение на условията; тя бѣ закапала отъ единия си край. До толкова добросъвѣстно бѣ изработена тая колиба и до толкова хубавъ надглѣдъ е имало отъ страна на правителственния скъпо плащанъ инжинеръ, щото дъжда бѣше размилъ почти всичката вънкашна мазаница. Такива колиби до сега сж направени 19 по шоссетата отъ София за Ломъ, Орхание, Вакарелъ и Кюстендилъ. Европейцитѣ инжинери имъ сж турили европейски имена *кантониерки* и *кантониерски бараки*, както и на вардачитѣ на пѫтищата — *кантониери*.

Минахме и моста надъ р. Искъръ, който тъй сѫщо много пари е погълналъ, слѣдъ като инжинеритѣ развалиха стария мостъ. Стигнахме Горублянскитѣ ханове при с. *Горубляне*. Селото лѣжи три километра на дѣсно отъ друма. Отъ София до Горублянскитѣ ханове има тъкмо 10 километра. Спорѣдъ народоброението отъ 1 Януарий 1881 год., въ селото имало 84

сгради, въ които живѣяли 84 домакинства съ 631 души ж. (322 м., 309 ж). жителитѣ са занимавжтъ съ земледѣлие и скотовъдство. Тукъ правжтъ хубаво сиренье. Горубляне е въ Софийский окржгъ, Софийска околия.

Горублянскитѣ ханове сж прости ниски колиби, покрити съ керемиди. Три ханчета има отъ дѣсно на друма и едно отъ лѣво. Въ тия ханчета пжтника може да намѣри ръженъ хлѣбъ, сиренье, суджуци, чирози, пастарма, вино и ракия. Имжтъ и по нѣкоя staичка за приспавание. Слѣзохме въ едно ханче, за да са отморимъ. Тука са бѣхж запрѣли много селяни отъ Самоковско и Вакарелъ. Тѣ караха дървени нѣща за проданъ въ София. Нѣкои дървени нѣща, като кáшове за самари и колела за кола, тѣ продавжтъ още въ Горубляне на ханджиитѣ, които пъкъ ги прѣпродавжтъ или на други пазарджии, или на прѣкупници отъ София.

Слѣдъ половина часъ потѣглихме да слѣдваме пжтя си прѣзъ покритня съ вършинитѣ на върбитѣ друмъ. Нѣколко минути са върви, токо рѣчи, подъ зелени върби, засадени едно врѣме отъ двѣтѣ страни на шоссето. Слънцето заникнуваше, когато заминахме мѣстото, гдѣто отъ Вакарелското шоссе са отдѣля единъ клонъ къмъ Лозенъ за Самоковъ. Още пó-надолу ни застигна мрачината. Каруцаря ту запѣваше и недопѣваше нѣкоя пѣсень българска, грьцка или турска, ту ми приказваше тѣглилата си въ Шипка, гдѣто неволно е билъ принуденъ да стане комита, като билъ заробенъ отъ Русситѣ, заедно съ много други мекереджии на турската войска. Часа по 10 $^1/_2$ вечерьта въ прохладна тьмнина стигнахме въ Новий-Ханъ и слѣзохме въ едно ханче, което е близо до пжтя.

Това село отстои 25 $^1/_2$ килом. на истокъ отъ София и лѣжи и отъ двѣтѣ страни на друма. На 1 Януарий 1881 год. то е имало 101 кжщи, 101 домакинства съ 264 жит. (348 м., 316 ж.). Отъ лѣвата страна на друма има нѣколко ханчета за пжтницитѣ. И тукъ кжщитѣ сж малки, ниски, пóвечето отъ прьтье и калъ. Часть отъ тѣхъ сж покрити съ слама, а часть съ керемиди. Въ селото има малка черквица и при нея училище. Учитель едвамъ за тая година първи пжтъ билъ цѣненъ. Отъ какъ е освободена България училищенъ инспекторъ само единъ пжть е стжпалъ въ това село. Пó-нататъкъ, всѣкий може да заключи за напрѣдъка на училищата въ Софийско поле.

Новия Ханъ спада въ Ново-Селската околия, Софийски окрѫгъ. Въ турскитѣ оффициални книжа са чете *Ени-Ханъ* и това име му е придадено отъ единъ голѣмъ беглишки ханъ съ пространенъ, обграденъ съ дебели каменни стѣни, дворъ. Хана е растуренъ още въ турско врѣме и сега сѫ останали само четиритѣ стѣни на главната сграда, но и тѣ сѫ полуразрушени. Развалинитѣ на хана сѫ отъ лѣво на друма, при западния край на селото. Тѣ ни напомнювѫтъ славнитѣ години на турското царство, а заедно съ това прѣдставлявѫтъ ни сегашното му развебитено положение. На югъ отъ селото, въ единъ долъ, има развалини отъ староврѣмска черква Св. Петка, а надъ черквата на едно бърдо — развалини отъ крѣпость.

Това село е прѣходъ отъ шопското облѣкло къмъ тракийското. До тукъ са виждѫтъ бѣлитѣ опънати гащи и червенитѣ *подкаиничета* — единъ видъ алени фесчета, ушити отъ мѣстна материя. Въ това село исчезва и Софийското *че*, *чемъ* и отстѫпва мѣстото си на Самоковското *ке* и *кемъ*. Та и облѣклото тукъ е смѣсено и клони ту къмъ Софийското, шопско, ту къмъ Вакарелското, тракийско.

Моя талигаринъ спрѣ въ хана на единъ станимѫшки талигера. Въ тукашнитѣ ханове има пò-вече пригоди. Има пò-хубаво вино, намирѫтъ са пѣчени пилета, пържени и варени яйца, прѣсно и кисело млѣко и хубаво сиринье. Ала тукъ не може са спа въ ханищата отъ бълхи и дървеници, ако пѫтника не е сбитъ добрѣ отъ талигата, или колата.

24 Юний.

(Излизание отъ Новий-Ханъ.—Побитъ Камикъ. — Работници по шосето. — Вакарелкитѣ подигравѫтъ една гражданка. — Слугата на Латифъ бея. — Вакарелъ. — Граница. — Влизание въ Румелия. — Ихтиманъ).

Още рано заранъта, попа заклепа клепалото. Деня бѣше праздникъ, Янювъ-день. Талигаритѣ са развикаха изъ ханската стая и всичкитѣ пѫтници са събудиха. Ханджията бѣ турилъ на огъня да възвари една харания млѣко. Закусихме, расплатихме са и потѣглихме отъ Новия-Ханъ тъкмо тогава, когато слънцето изгрѣваше.

Отъ Новий-Ханъ нататъкъ, друма постъпенно са издига, до гдѣ най-послѣ са въскачва да прѣсѣче источната прѣграда — Вакарелскитѣ планини — на Софийско поле. Върху най-пър-

вото бърдо, къмъ Софийско поле, има съзидани отъ лѣво на друма нѣколко ханчета още въ това врѣме, когато е работена земленната работа по желѣзно-пжтната линия Бѣлюво — София. На дѣсна страна отъ друма са видѭтъ развалинитѣ отъ нѣколко ковачници и една черкеска махала, запустена прѣзъ врѣмето на русско-турската война. Мѣстото, дѣто сѫ ханчетата и развалинитѣ отъ черкеската махала, са казва по български *Побитъ-Каминъ*, а по турски *Дикили-Ташъ*. До тукъ пжтуванието бѣше много приятно, като са исключава друсанието, причинявано отъ растурения пжть. Нощната роса не даваше да са вдига по друма прахъ, до гдѣ слънцето не са издигна три човѣшки боя. Слѣзохме да са отморимъ въ едно ханче.

Часа по 9 потѣглихме за Вакарелъ. Отъ ханчетата са спущаме къмъ дълбокия долъ, двѣтѣ страни на който сѫ прошарени съ купове дѣлани камьни за бѫдѭщия *най-високъ* желѣзнопжтенъ мостъ по линията Цариградъ — София. Нѣкои инжинери приказваха, че моста щѣлъ да бѫде до 40 метра високъ отъ най-ниската точка на дола. А за да бѫде поне дължината на моста намалена, направени сѫ огромни насипи и на двѣтѣ бърда, които ще скопчва моста. Источното бърдо, като пò-високо, е още и всѣчено.

Отъ дълбокия долъ, пжтя са въскачва по една стръмнина, на горѣ по която силомъ възлизвѭтъ товарени кола. Пжтницитѣ тукъ повървявѭтъ пѣши. За избѣгвание на тая стръмнина, като са направи новъ пжть отъ ханчетата по югоисточна посока, съ постьпенно възвишавание къмъ дола, и послѣ, като са прѣсѣче дола съ единъ мостъ, пжтя трѣбва да слѣдва источна посока по другото бърдо и да са искачва постьпенно, до гдѣ влѣзе въ стария пжть. Скроено и започнато, но не свършено. Пò-миналата и миналата година биле похарчени съ хиляди левове за високи зидове на двата брѣга на дола, но нàпусто. Кроежа билъ напустнатъ, прѣскжпитѣ зидове на нѣколко мѣста бѣхѫ съсипани, по причина на слабитѣ имъ основи, и правителството бѣ огдало на прѣдприемачи поправката на стария стръменъ пжть. Стария пжть са поправяше сега. Работяха много работници: италиянци, далматинци, българи и българки — послѣднитѣ сѫ изъ Вакарелското краище. Пжтя са разширяваше. Едни копаяха, други прѣкарваха прьстьта, други подграждаха съ зидъ страната, що е къмъ нанадолнището. Работата надзираваше единъ италиянецъ. По псувнитѣ и грубитѣ изражения, които от-

правяше къмъ работницитѣ, а особенно къмъ туземцитѣ, познаваше са, че е бивалъ, може би, пакъ на такава работа въ Сърбия, та е научилъ всичкитѣ гнусни срьбски попрѫжни. Българкитѣ, които работяха по пѫтя, сѫ пó-вечето, момичета отъ Вакарелъ. Тѣ правяха *трошлякъ* — разчукваха съ тѣжки чукове камьнитѣ —за настилание на шоссето. Момичетата бѣхѫ много красиви и чървендалясти, каквито има само въ нѣколко планински покраини въ България. При всичко, че тѣ работяха подъ надзора на бащи, братия или роднини, много-много не са срамувѫтъ отъ изговаряние нѣкои думи, вънъ отъ моминския български рѣчникъ.

Въ пѫтнишката дружина имаше една жена, безъ мѫжъ, а съ двѣ дѣца. Тя са казваше, че е цариградска гъркиня и че отива въ Цариградъ при мѫжа си. Прѣзъ стрьмнината, до гдѣ възлѣзе пѣшъ, тя са испоти и исплѣзи языка си отъ умора. Не щѣтъ ли ѭ съзрѣ онези-ми-ти вакарелки, па като захванаха да ѭ подигравѫтъ и да й са присмивѫтъ, че не оставиха никакви лоша дума да не й ѭ прѣдумѫтъ. *Марцина* и *гърджа* бѣхѫ най-търпимитѣ и най-благородни между другитѣ думи. Гъркинята разбираше до нѣйдѣ подсмивкитѣ и подигравкитѣ, ала са оплакваше и мърморяше по турски на придружника си, единъ старецъ, че тя никога не би си позволила да земе копачъ, лопата или чукъ, àко и да знае, че отъ гладъ би умрѣла. Виждаше са, че на простодушния бѣденъ старецъ бѣхѫ досадни горделивитѣ и приправни гъркинини думи, та отъ другарь на другарь, доближи до менъ, да си поприказваме.

Стареца, на когото името забравихъ, бѣ родомъ отъ Кюстендилъ. Въ дѣтинството си заслѣдилъ едни македонци, дюлгери, и отишелъ като тѣхенъ чиракъ въ Цариградъ, гдѣто ги зарѣзалъ и са цѣнилъ за слуга у единъ турчинъ, голѣмецъ. Слугувалъ при него 18 год. и, като умрѣлъ турчина, цѣнилъ са за харемски слуга у Латифъ бея, сѫдия въ едно цариградско сѫдилище, послѣ прокуроръ въ въззивното сѫдилище и обвинитель при сѫдението на султанъ Азисовитѣ убийци, Митхада и С-іе. Като освободили Русситѣ България, честолюбивия старецъ, съ господарево позволение, напустналъ слугуванието и са върналъ, въ освободеното си отечество, гдѣто, по негово прѣдположение, медъ и масло капяло отъ небото. Дошелъ си въ Кюстендилъ, но какво да види! Бащината му кѫща разсипана. Подалъ про-

шение за жандарминъ, да стане, но не го приели. Прѣстоялъ двѣ години и половина и си изѣлъ готовитѣ парици отъ харемската служба. Дошелъ въ София, но и тамъ, като не можалъ да си намѣри работа, спорѣдъ думитѣ му, продалъ си пó-новитѣ дрѣшки, за да поживѣе още нѣколко врѣме въ българската столица, и сега въ качество на придружникъ съ въздишки пѫтуваше къмъ старата си капия у Латифъ бея въ Цариградъ, само че много са боѣше, какъ ще прѣмине двѣ граници безъ паспортъ. Пѫтнитѣ разноски за него щѣла да плаща жената, която, спорѣдъ думитѣ му, отивала въ Цариградъ, за да намѣри забѣгналия си отъ София мѫжъ.

Любопитния расказъ на стареца спомогна за пó-леко извървявание стрьмната нагорѣ часть отъ пѫтя *Побитъ-Каминъ — Вакарелъ*. Като са искачихме на горньото бърдо, което съ своитѣ рѣбра дѣли Ихтиманската котловина отъ Софийското поле, сѣднахме на талигитѣ и „цънгѫръ-цънгѫръ“ на 10 часа стигнахме въ Вакарелъ.

Вакарелъ е една планинска краинка, състояща отъ 24 махали или колибаци, расприъстнати по Ихтиманскитѣ бърда, що са протакѫтъ между Софийско поле и Ихтиманската котловина. Всѣки колибакъ си има особенно име и всичкитѣ колибаци заедно са зъвѫтъ Вакарелъ. На друма не е имало до прѣди русско-турската война никакви кѫщи, освенъ нѣколко прости ханчета. Тия ханчета подиръ войната сѫ са умножили, прѣселили са по край тѣхъ по нѣколко кѫщья отъ ближнитѣ колибаци, и сега тамъ има голѣма махала съ една малка черквица. Тая придрумна махала вакарелчанитѣ ѭ зъвѫтъ и сега *Хановетѣ*, жителитѣ отъ околнитѣ крайща ѭ зъвѫтъ *Вакарелскитѣ ханове*, а по далечнитѣ население и вънкашния свѣтъ ѭ е прѣиминувалъ Вакарелъ, съ каквото име личи вече тая махала и въ правителственнитѣ книжа.

Вакарелъ лѣжи 38 километра отъ София къмъ Пазарджикъ, 6 километра до българо-румелийската граница и 16 до Ихтиманъ. Всичкитѣ 24 колибака съставлявѫтъ една община съ срѣдище *Хановетѣ*, ала носи името на краинката — Вакарелска община, която на 1-й Януарий пó-лани е имала 569 кѫщи, 569 домакинства, съ 3462 д. ж. (1799 м., 1663 ж.), всички българи. Общинското управление, черквицата и училището сѫ при хановитѣ. Тукъ има третокласна митница съ 1 управитель, 1 секретарь-смѣтководецъ, 1 неговъ помощникъ, 1

оцѣнитель и 6 стражари. Има и телеграфо-пощенска станция, отворена прѣзъ 1881 год., съ 1 началникъ, 1 пощалионъ и 1 раздавачъ. Освенъ тия правителствени учрдеждения, пограничното положение на Вакарелъ е изискало, щото да са отворжтъ тукъ нѣколко търговски коммисионерски кжщи, влагалища за стоки, и още нѣколко прости гостилници и ханчета, които отъ година на година са подобрявжтъ.

Населението въ Вакарелъ — подъ туй име разбирамъ цѣлото краище, т. е. и 24-тѣ колибака — е здраво, работно и много красиво. И мжжкитѣ и женскитѣ имжтъ ръстъ високъ, лица червендалясти, чърти правилни, очи и коси черни. Вакарелкитѣ сж прочути по всичкитѣ околни краища за своята красота. Но, за голѣма жалость, старонародната българска нравственность тукъ е подкопана изъ основитѣ си. Приказва са отъ стари вакарелчани, че до гдѣто Вакарелъ е билъ на едно мѣсто, т. е. до гдѣто още не е билъ распръснатъ на колибаци, тамъ не е имало никакъ развратъ, но честото прѣминувание на разни войски, насамъ и натамъ, е било причина да са разпръсне селото, за да са отърве отъ золумлуци. Распръснато селото на колиби, проходящитѣ войски започнали да злочинствувжтъ по колибацитѣ, безъ да има кой да имъ прѣчи, та така женския полъ са развратилъ, още по́-вече, че като било распръснато селото, нѣмало отъ кого да са срамувжтъ. Това неприятно обстоятелство, спорѣдъ приказвание отъ вакарелчани, има началото си отъ дохожданието на Турцитѣ, когато София била направена столица на румелийскитѣ беглеръ-бегове. Честото прѣминувание на беюве, паши и войски, дѣлата и нравственнитѣ повдиги на които всѣкий отъ съврѣменницитѣ знае, слѣдъ като распръснали селото си, по́-лошо ги стигнало, прѣстанало населението да брани честьта на женския полъ и испаднало въ такова ниско нравственно състояние, въ каквото, за голѣма жалость, пжтницитѣ го глѣджтъ днесъ.

Още въ Новия-Ханъ оставихме червенитѣ шопски *подколничета* (алени шити терлици, като фесчета), дългитѣ и пъстри долакътничета, бѣлитѣ тѣсни гащи, стѣгнати до надъ колѣнѣтѣ съ върви и тасми *гашници*, които, слѣдъ като обтѣгжтъ крака отъ ходилото до надъ колѣното, закачжтъ са у бѣлитѣ гащи съ една желѣзна *гачка*; оставихме шопскитѣ кълчищни мжжки долни ризи, напъстрени на пазухитѣ, ракавитѣ и якита; оставихме и грознитѣ за единъ вънкашенъ человѣкъ шоп-

кински дрѣхи съ обкичнитѣ съ срѣбърни пари и разни бабки плитки.

Влизаме въ чуйното (прочутото), кажи низъ цѣла България, краище — Вакарелъ, гдѣто черникавия цвѣтъ прѣобладава въ мѫжкото, а разни цвѣтове пьстрѭтъ женското облѣкло. Вакарелчанина носи калпакъ отъ овча червеникава кожа; риза отъ памучно платно и порѫбена на ракавитѣ, пазухата и яката съ алена коприна; елекъ отъ черна аба, съ гайтаняни пъпки и теляни копчета отпрѣдъ; дулама сѫщо отъ черникава аба и безъ рѫкави; такива дулами нѣкждѣ ги казвѫтъ *ферменета*, а нѣкждѣ *дорамчета*, дълги шалвари тоже отъ черникава аба и подпасани съ аленъ поясъ.

Колкото е прилична и красива вакарелката, толкова по́-хубава и по́-прѣлестна ѭ прави червеножълтата ѝ кърпа, съ която е прѣвързана хубаво уплѣтената ѝ коса и която прѣкрива и завардва челото ѝ отъ лѣтния пѣкъ; черния или синкавия дългъ сукманъ, пристѣгнатъ у кръста ѝ съ единъ аленъ поясъ, надъ който пъкъ е привързана шарената съ червени, жълти, зелени и малинови прьчки на вътакъ и основа (отвѣстно — перпендикулярно, и хоризонтално), държи кръста ѝ правъ и помага ѝ да стѫпа ситно и спрѣтнато, и да ходи бързо и помѣрно; пьстри калци покривѫтъ краката ѝ до надъ ходилото: тѣ ходѭтъ по работа лѣтѣ боси, зимѣ съ цървули, а въ праздници съ папуци емении. Женското облѣкло е едно отъ най-приличнитѣ въ Западна България.

Вакарелцитѣ са занимавѫтъ най-вече съ земледѣлие и скотовъдство. Тукъ развъждѫтъ много овце и кози. Женскитѣ работѭтъ наравно съ мѫжкитѣ и едното и другото. Тукъ пѫтника съзира овчарки и козарки до 15-годишни, които пасѫтъ по 30—40 овци или кози и пѣѭтъ пѣсни. Овчаркитѣ носѭтъ торба *иладнинарка* на рамо и хурка на поясъ. Хемъ пасѫтъ добитачетата, хемъ си прѣдѫтъ, хемъ пѣѭтъ. Много вакарелчани зимно врѣме ходѭтъ да слугувѫтъ въ София и Самоковъ. Подиръ освобождениего, особенно, тѣ възлюбиха тая професия, защото добрѣ имъ са плаща; ала софийскитѣ господарки не много са хвалѭтъ отъ вакарелкитѣ си слугини, и думата *вакарелка* лошо вече звучи въ ушитѣ имъ, по причина, че често бѣгѫтъ отъ една кѫща въ друга, безъ да ги е грижа отъ правилника за слугитѣ и слугинитѣ, изработенъ отъ Софийското Градоначалство.

Вакарелчанитѣ, както всички горски жители, сѫ горди и твърдо-глави. Отъ вѣжливость малко разбирѫтъ. Въ 1879 год. тѣ са поупрѣха малко нѣщо противъ една правителственна заповѣдь, та Самоковский окр. управитель бѣ принуденъ да проводи една или двѣ роти войска, за да ги усмири. Лукавството е отличителната имъ чърта.

Въ Вакарелъ са поотморихме и ядохме. Прѣди да потѣглимъ надолу, спрѣхми са при Митницата, за да ни прѣглѣдѫтъ вѣщитѣ. И колкото е утѣкчително това прѣглѣдвание и прѣтърсвание, толкова то е докачително за българинъ пѫтникъ, за българското чувство. За кефа на нѣкои-си дипломати, за интереситѣ на европейскитѣ евреи, побиха са митнически байряци въ Вакарелъ и Ихтиманъ, за да спирѫтъ пѫтницитѣ. Трѣбваше да чакаме половина часъ, до гдѣ ни прѣглѣдѫтъ всичко въ сандѫцитѣ, до игла и до чекия, да не би да има нѣщо ново. Ала и самитѣ митнически стражари българи, съ зеленосукненитѣ си пагони на рамената си, съ такова сърдце вършаха работата си, като на вересия. Глѣдаха пó-вече трицитѣ, а брашното не съзираха. До гдѣто тѣ прѣглѣдваха и прѣтърсваха старитѣ човали въ колата и талигитѣ, бѣдния и нещастенъ старъ кюстендилецъ, придружникъ на цариградската фамилия, понеже нѣмаше нито задграниченъ паспортъ, нито нѣкакъвъ прѣходенъ билетъ, позабиколи малко къмъ нивитѣ, на край селото, безъ го съзрѫтъ стражаритѣ, подви си упашката и като издалечи до два километра по нивитѣ, обърна са на задъ, та че като нададе единъ ходъ юнашки, едвамъ можахме да го стигнемъ съ талигитѣ задъ самата граница, гдѣто засмѣнъ до уши, че са отървалъ отъ едно прѣмеждие, почиваше подъ една върба.

До границата на Източна Румелия, нийдѣ нѣмаше километрически диречета по друма, за да са узнава исходеното разстояние, нито пъкъ пѫтенъ надзиратель са видяше нѣкѫдѣ. Та че и самия друмъ, виждаше са да е билъ небрѣжливо правенъ и варденъ и пѫтницитѣ, особенно въ дъждовно врѣме срѣщатъ много неприятности. Щомъ обаче залѣзохме въ българската земя подъ полутурска власть, подиръ неволнитѣ тръпки при помислянието, че сме вече въ земя автономна, гдѣто всичко са върши и пише въ името на Н. И. В. Султана, ненадѣйно ни са прѣдставлява и нѣщо пó-приятно. Още при влѣзванието въ румелийска земя съзираме пѫть пó-свѣстно поправенъ и пó-внимателно варденъ; прокопитѣ за стичание на водата, отъ двѣтѣ

страни на друма, пó-правилно скроени и пó-чисто изработени; мостовитѣ тоже сѫ пó-добрѣ направени и прѣградитѣ имъ отъ странитѣ, както и всичко дървено по тѣхъ, е вапсано съ черна блажна боя, което Турцитѣ тълкуватъ, че било означавало жалѣйка, за гдѣто Ист. Румелия била оставена подъ висшата, Султанова власть. Отъ границата на надолѣ започнахме да виждаме между всѣки километъръ разстояние по едно бѣлосано дърво, километрическо диречe, забито отъ страна на друма; върху тритѣ страни на диречетата са виждѫтъ числа, които ни показвѫтъ разстоянието отъ и до три мѣста: извървяното разстояние отъ границата, останалото разстояние до Ихтиманъ, и разстоянието до Пловдивъ. Колко е полезна за пѫтницитѣ тая наредба! Въ Сѣверна България едвамъ прѣзъ тая година бѣхѫ са сѣтили управляющитѣ Общитѣ Сгради, да са започне измѣрванието и километрирането поне на главнитѣ шоссета. Заминемъ ли единъ километъръ задъ границата, на първото дирече виждаме, че сме исходили единъ километъръ, че до Ихтиманъ ни оставѫтъ 10, а до Пловдивъ 98 километра.

Пѫтувахме много весело отъ Вакарелъ на долу по нанадолнището. Тукъ и колата пó-скоро караха, защото вървимъ все надолу. Прѣминуваме прѣзъ една не много тѣсна клисура и до гдѣто още не сме хубавѣ изглѣдали отъ дѣсната страна на дола подградката, правена въ турско врѣме за желѣзницата, излизаме въ Ихтиманското поле все по политѣ на онзи Срѣдне-Горский зѫбъ, що заграждa Ихтиманското поле отъ къмъ сѣверъ. На 8 кил. до Ихтиманъ, подъ самитѣ поли на сѣверното Ихтиманско бърдо, при западния пролѣзъ на Ихтиманската котловина, червенѣѭтъ са червенитѣ керемиди на едно ниско ханче. Жега ни бѣ принудила щемъ-нещемъ да слѣзимъ и да си отпочинимъ подъ върбитѣ — едно хубаво въспоминание за дѣятелностьта на Митхадъ-паша въ едноврѣмешната Дунавска областъ.

Ханчето, за което е думата, е извѣстно подъ име „Поповия ханъ," защото е собственно притѣжание на стария попъ отъ ближното село Бѣлица. Хана е много драгъ на дѣда попа, който дѣлницитѣ прѣкарва въ него, за да посрѣща и испраща пѫтницитѣ. Ако и несъвмѣстимо съ званието му — толкова по-вече, че дѣдо попъ е доста заможенъ човѣкъ — той самъ черпи пѫтницитѣ съ вино и ракия, вари имъ кафе и пропуща тукъ-тамъ по нѣкоя и друга пайтонджийска и талигаджийска думица, за да угоди на пѫтницитѣ. Нѣщо пó-вече. Прѣди три

години, между другитѣ слуги въ хана слугуваше и 16-годишната му едничка дъщеря. Нъ дѣдо попъ, обладанъ отъ общата за нашето священство болѣсть—срѣбролюбието, едно лошо проявление подиръ освобождението, не искаше да изслуша забѣлѣжкитѣ на единъ пжтникъ: да си прибере момичето въ село и да не дава лошъ примѣръ, като въвожда единъ обичай на стадото си, несъобразенъ съ бита на Българския народъ.

До Поповия ханъ, надъ върбитѣ, отпочиваха съ товарнитѣ си добитъци кираджии турци отъ Кърджалийско. Натоваренитѣ съ зеленчуци отъ Пловдивъ и Пазарджикъ за София кола постоянно скърцаха, а почьрнѣлитѣ отъ пѣка колари, още отъ далечъ отбиваха воловитѣ си на страна, за да отварятъ пò-широкъ пжть на ползующитѣ са съ пò-голѣми правдини въ пжтническия си животъ талигари и пайтонджии. Нашата дружина почива около 15 минути при ханчето.

Слънцето бѣ тъкмо надъ очитѣ ни, когато прѣзъ току що узрѣлата изобилна жътва отъ двѣтѣ страни на шоссето потеглихме за Ихтиманъ. Побързахми, защото ни са бѣ прѣпило вода, а пъкъ тая въ ханското бунарче бѣ много блудкава. Изминахме нѣколко километра и ето виждаме да са височѣе едно минаре; още малко и съзираме високитѣ сгради на околийското училище, постреено на 1881/82 год. съ помощь отъ Румелийската Дирекция на Просвѣщението. Въ минутитѣ на най-голѣмия дневенъ пѣкъ, ний влѣзохме въ Ихтиманъ, първо и едничко околийско срѣдище въ Ист. Румелия, на пжтя отъ София за Пловдивъ.

Ихтиманъ лѣжи на 25 кил. къмъ истокъ отъ София, 10 кил. делечъ отъ границата на Княжеството, 27 кил. на западъ отъ Вѣтренъ, 53 кил. отъ Пазарджикъ и 88 километра далечъ отъ Пловдивъ. Расположенъ е на сѣвероисточния край на Ихтиманското поле, обкичено по политѣ си съ романтически селца. Прѣди послѣдната война, Ихтиманъ е билъ сѣдалище на една нахия съ 27 села; тая нахия административно е била привързана къмъ Самоковската каза, Софийски санджакъ. Духовно, тоже е била привързана къмъ Самоковската епархия, часть отъ която са съставлявали и Разложкитѣ български села. Източната граница на Ихтиманската нахия е чакъ единъ часъ пò-долу отъ Трояновитѣ Врата и на това мѣсто при единъ долъ до пòлани имаше на единъ колъ окачена черна дъска съ надписъ: „Граница на Софийската Губерния“, надписъ поставенъ отъ приврѣменното окупационно управление въ България и Румелия.

До тоя надписъ, едно врѣме са е простирала властьта на Митхадъ паша, главенъ управитель на Дунавската область. Чакъ прѣзъ Септемврий, 1879 год., Ихтиманската нахия насила бѣ отдѣлена отъ Самоковския окржгъ, а до тогава данъцитѣ са събираха отъ Княжеството и новобранцитѣ, зети отъ Ихтиманско, са распустнаха отъ военното началство къмъ края на Септемврий, сжщата година.

Това държавно и административно прѣбръщание бѣ придружено съ крамоли и главоболия и за двѣтѣ раздѣлени Българии. Да раздѣлишъ два края, свързани съ поминъчни, административни, чьрковни и родственни свръзки не е лесна работа. Нѣколко пжти ходиха коммисари отъ Самоковското Окржжно Управление, за да убѣждавжтъ населението отъ Ихтиманската околность да прѣклони вратъ на новата си сждба, приготвена отъ онези, които расправжтъ своеволно чуждитѣ смѣтки и располагжтъ произволно съ чуждитѣ имущества; нъ тѣзи коммисари бѣхж безсилни да убѣджтъ населението. Румелийското правителство тоже проводи нарочно человѣци да присъединжтъ Ихтиманско къмъ прѣкрьстената Источна Румелия, ала Ихтиманското население бѣ готово кръвь да пролива, нежели да бжде обърнато къмъ *Автономията*, та да ходи, вмѣсто въ Самоковъ, въ Пазарджикъ и вмѣсто въ София, въ Пловдивъ. Видѣха, че не ще могжтъ изведнъжъ и лесно да ги откжснжтъ отъ традиционнитѣ имъ срѣдища, затова и румелийското правителство рѣши да ги остави да са поразмислжтъ, като установи привврѣменно околийско управление къ Вѣтренъ вмѣсто въ Ихтиманъ. Княжеското правителство слѣдваше де прибира даждията, защото не ги даваха на Румелийското и защото, ако и първото да не ги търсяше и събираше, послѣдвала би по-голѣма распустнатость и прямо непокорство, т. е. казали бихж ихтиманци: ехъ, намъ е по-добрѣ никакъ да не даваме даждие никому; и тогава румелийското правителство щѣше да са намѣри спрямо тѣхъ въ такова положение, въ каквото са намира и до днесъ спрямо 20 непокорни села въ Родопскитѣ планини. Къмъ края на Септемврий, 1879 год., слѣдъ 14-мѣсечно упорство, жителитѣ отъ Ихтиманско видѣха, че работата не е играчка и че не ще могжтъ да са боржтъ съ едно правителство, затова тѣ приеха новото положение и са ущастливиха отъ христианска и человѣколюбива Европа съ граница, която имъ прѣгради свободния прѣходъ за Самоковъ и София при Шипочанъ и Вакарелъ. Съ тая произволно

направена отъ неприятелитѣ на мира граница, са уби търговията и индустрията на хубавия и прѣкрасенъ градъ Самоковъ, който, укастренъ административно и черковно и угизденъ съ граница, единъ часъ близо до него, са усжди послѣ да стане центъръ на една малка околия и да завижда на подвѣдомственния си по́-напрѣдъ Ихтиманъ.

Спорѣдъ народоописанито въ Ист. Румелия, прѣзъ 1880 год., паланката Ихтиманъ брои 547 кжщи, съ 603 домакинства, въ които живѣжтъ 2926 души жители, отъ които 2294 д. (1142 м., 1152 ж.) сж българи, 374 д. (174 м., 200 ж.) турци и 258 д. (126 м., 132 ж.) цигани. Цѣлата околия брои сега 24 села. По̀-голѣми села сж: Вѣтренъ, съ 444 кжщи, 527 домакинства съ 2729 жители; Костенецъ, съ 382 кжщи, 467 домакинства, съ 2091 души жители; Василица, распръснато на колиби, 305 кжщи, 502 домакинства съ 2289 жители. Цѣлата околия има 3926 кжщи, 4958 домакинства, съ 22,769 жители, отъ които 21,173 д. (10,535 м., 10,638 ж.) сж българи, 1016 д. (507 м., 509 ж.) турци, 486 д. (230 м., 256 ж.) цигани и 94 д. (50 м., и 44 ж.) българи бѣганци изъ Разлогската околность, побѣгнали отъ родината си прѣзъ врѣмето на българското възстание въ сѣвероисточния край на Македония, подъ южнитѣ Рилски и западнитѣ Родопски рѣбра. Такива бѣганци бѣхж испопълнили въ голѣми количества градовцетѣ Дубница, Кюстендилъ и Самоковъ и пограничнитѣ села, ала отъ тѣхъ много сж са завърнали до сега и сж въздигнали изново жилищата си, а̀ко и съ голѣми мжки и неволи; останали сж въ освободената страна само онези, които сж сполучили да си накупжтъ ефтини земи отъ прѣселяющитѣ са турци, или които нуждата извика да заемжтъ учителски или чиновнически мѣста. Бѣганцитѣ, установени въ нынешната Ихтимнска околия, живѣжтъ най-вече въ селата: Долня-Баня и Сестримо.

Носията въ Ихтиманско е прѣходна или помеждна между онъзи въ Вакарелъ и онъзи въ Пазарджишко; тя клони ту към Вакарелската, ту към Пазарджишката. Твърдѣ малко разлика има въ носията на вакарелецъ и ихтиманецъ, а тя разлика са състои въ по̀-грубата материя и по̀-небрежливо ушититѣ дрѣхи на послѣдния; въ женскитѣ дрѣхи обаче има по̀-видима разлика: по́-грозната, малко пѣщо, ихтиманка носи сукманъ отъ черна соста аба, главата си покрива и подвързва

съ вакарелска жълто-чьрвена кърпа; риза пô-просто ушита; вмѣсто алена пристилка (миндиль) съ разноцвѣтни шарени летви, прави прьчки, виждаме пристилки съ прьчки, само черни и бѣли крьстосани и има изглѣдъ на простъ платъ за селски торби; калци и тукъ носьтъ, нъ не алени и плѣтени, а разноцвѣтни и шити или отъ соста, или отъ размѣтна (лита) аба; и тукъ женскитѣ ходьтъ пô-вечето врѣме боси.

Главния поминъкъ въ Ихтиманско е земледѣлието. Южнитѣ приполски планински села са занимавѫтъ и съ скотовъдство и дьрводѣлство. Освенъ това, прѣзъ работното врѣме, по-вечето отъ жителитѣ прѣкарвѫтъ съ кирия дьрвени материали за Самоковъ и София и разни стоки отъ Пазарджикъ и Сарамбей за София и Самоковъ. Въ Ихтиманъ има по пѫтя, който го прѣрѣзва прѣзъ срѣдата, малка чаршия съ нѣколко десетини дюкяни, кръчми и ханове; тамъ е първия конакъ на пѫтника отъ София, или отъ Пазарджикъ.

Проститѣ отъ плѣтъ и калъ направени еднокатни малки кѫщици, покрити съ керемиди — а нѣкои и съ слама — бѣхѫ испозатворени. Хората бѣхѫ по полето на работа. И по чаршията бѣ мирно и тихо.

Като влѣзохме въ Ихтиманъ и заминахме нѣколко кѫщи, спрѣхме са прѣдъ Митницата. Стражарина излѣзе отъ долний катъ на Митницата, дѣто бѣ въ сѫщото врѣме и кръчма. Той прѣтърси дрѣхитѣ ни, за да нѣма нѣщо скрито за продань. За задгранични паспорти тукъ никой не попита. По улицата крьстосваха двама-трима жандарми и нѣколко писарушки, съ бастунчета въ едната си рѫка и цигарки въ другата.

Слѣдъ едно кратко виждание въ кахвенето съ единъ мой приятель, бѣгалецъ изъ Разлогско, бившъ учитиль, а сега бирникъ въ Ихтиманъ, безъ да распрѣгаме коньетѣ, ний си заминахме надолу, защото Ихтиманската жега бѣ нетьрпима.

Прѣзъ прашливото шоссе, на 2 часа слѣдъ пладнѣ, пристигнахме въ залѣза отъ полето къмъ гориститѣ мѣста, на мѣстото називаемо *Лѣски*, а по турски Фанджклѫ. Това приятно и романтично мѣсто лѣжи на 7 километра отъ Ихтиманъ къмъ Трояновитѣ Порти и е насадено отъ двѣтѣ страни на шоссето съ величественни върби. И въ най-голѣмата жега, тукъ уморения пѫтникъ намира хладъ, тукъ планинския житель са растушава съ чистъ въздухъ, зелена гора, съ студена и сладка, ако и бунарска вода. На Лѣскитѣ рѣдъкь пѫтникъ не са запира лѣтно врѣме,

защото освенъ плѣнителната природна приятность, която намира человѣкъ, слѣдъ като е пропѫтуваль горѣщото и безводно Ихтиманско поле, тукъ има по краищата и около стълбатитѣ върби хубава зелена трѣва за товарнитѣ добитъци, и дебела сѣнка за покаранитѣ отъ Нишко, Пиротско и Софийско дребни добитъци (сувати). Къмъ южната страна отъ шоссето, между расклоненитѣ върби, са вижда дълбокия бунаръ, вода отъ който са изважда съ дървена кофа, закачена на терезия, заклинена на една дебела изправена грѣда. По-долу отъ бунара има нѣколко кѫщички, прѣдъ които сѫ направени дюкянски пишкюни. Само хлѣбъ, вино и ракия може да са намѣрѭтъ въ тия полу-кѫщички и полуханчета. Яйцата, маслото, сиреньето и кокошкитѣ носѭтъ да продавѫтъ на пазарищата. Мѫчно ни бѣ да напустнемъ и да са опростимъ съ тая прѣлестна градина. Цѣли три часа почивахме подъ дебелитѣ сѣнки и много слави и прошки излѣхме за посадителитѣ на тия сега нарастнали върби, подъ които хиляди хора подновявѫтъ силитѣ си за пѫтувание.

На 5 часа тръгнахме по пѫтя си. Врѣмето са бѣ поотхладило и, ако и кѫсничко, прѣсмѣтнахме да нощуваме въ Вѣтренъ. Тъкмо тогава, когато да тръгваме отъ Лѣскитѣ, стигна ни единъ пѫтникъ съ конь. Той бѣ единъ богаташъ отъ с. Ясѫ-Кория (Пѣщерска околия) и билъ ходилъ въ Ихтиманъ да си земе отъ сѫдебния коммисарь паритѣ, що послѣдния билъ зелъ отъ длъжника му, на основание на едно сѫдебно рѣшение. Този добрѣ облѣченъ человѣкъ, по занятие абаджия, са страхуваше да пѫтува самъ прѣзъ клисурата отъ Трояновитѣ Врата до Паланка, затова са сближи съ нашата дружина и са сдружихме. Два километра и половина отъ Лѣскитѣ нагорѣ вървяхми пѣши, защото и шоссето е стръмно, та чe тогава азъ влѣзохъ въ колата, а новия ми другарь са покачи на коня си. По заникъ слънце бѣхме при стражарницата на Трояновитѣ Врата. Отъ стражарницата излѣзоха веднага два жандарма, нъ като ни видѣха, че не сме лоши хора, паспортъ не потръсиха. Стражарницата е отъ лѣвата страна на пѫтя, а отъ дѣсната страна има едно просто ханче, дѣто само по нѣкога са намира хлѣбъ за пѫтницитѣ. Позгрѣхме са. При Трояновитѣ Врата, прѣди една година, бѣхѫ ставали раскопки отъ дѣсната страна на шоссето, при самитѣ основи на Трояновитѣ Порти, между ханчето и пѫтя. Ископани бѣхѫ три антични писани камъни: първия още не бѣ изваденъ

отъ земята, но латинскатѣ букви личаха на откритата му страна; вторият камень лѣжеше поваленъ на открито мѣсто, а третия, издѣланъ на правиленъ кубъ, бѣ подложенъ за подпорка на стълба, ще подпирание покрива на стрѣхата при ханчето. Писмото на послѣдния камень бѣ обърнато къмъ шоссето. При едно си пѫтувание къмъ Пловдивъ, дѣдо Славѣйковъ бѣ разглѣдалъ и снелъ копии отъ тия антични надписи. Тъй сѫщо и мнозина чуждестранци са биле спирали тамъ и приснимали надписитѣ.

При Трояновитѣ Порти посѣдѣхме твърдѣ малко. Нѣмаше вода за питие, защото чучура, при западната страна на стражарницата, бѣ прѣсъхналъ отъ голѣмата жега. Щомъ заникна слънцето, тръгнахме пѣши по нанадолнището отъ Трояновитѣ Порти. Приятенъ хладъ настана подиръ слънчевото заникнувание и тихото шумолѣние на храстовитѣ листи, отъ двѣтѣ страни на пѫтя, усладяваше пѫтуванието ни. Другаря ни отъ Ясѫ-Кория за нашъ хатѫръ не ѣздѣше коня си, а го водяше.

Той бѣ человѣкъ разговорливъ, малко-много отворенъ, което е обикновенно на жителитѣ, родени въ гористи мѣста и дѣто хората са занимавѫтъ и съ земледѣлие, и съ скотовъдство, и съ индустрия, и съ търговия; той желаяше за сичко да распита, пò-вечко да чуе и да приказва за работитѣ въ София. Най-първо той питаше за Князя, послѣ за управлението, войската, данъцитѣ и търговията. Азъ му казвахъ за сичкото, че е добро, редовно, честито и благополучно. Запитахъ го тогава азъ за работитѣ въ Автономията — както наричѫтъ пò-многото Българи Южна България, или тъй нарѣчената Источна Румелия, въобще и въ тѣхната околия частно. На драго-сърце вървишкомъ захвана да ми приказва, или — пò-добрѣ — да са уплаква отъ лошия вървежъ на работитѣ въ Автономията, слѣдъ раздѣлянието на пò-прѣднитѣ българи въ тая областъ на двѣ партии. Най-напрѣдъ той ми прѣдстави лошото и несправедливо расхвърляние на кадастра, слѣдъ това за бавното и почти само на име, спорѣдъ него, правосѫдие; неправдитѣ при военнитѣ набори и беззаконнитѣ агитации при изборитѣ за Общинскитѣ и Главнитѣ Департаментални Съвѣти и за Областното Събрание. Въ наивностьта си, той са уплакваше и отъ това, че правителството не е позволявало на селянитѣ да си сѣкѫтъ дървета и берѫтъ дърва, кой отъ дѣто завари. За да ми докаже, че автономното управление и войската не струвѫтъ пари, той ми посочи първо недалечнитѣ до тѣхното село непокорени 21 пома-

шки села (4 въ Пѣщерската околия, Татаръ-Пазарджикски департаментъ и 17 въ Рупченската, Пловдивски департаментъ), въ които Автономията и до днесъ не била направила християнска *полиция*; второ, приведе ми безсилието на войската да истрѣби разбойницитѣ отъ Бѣловскитѣ гори. „Ако даде Господь“, — рѣче той, — „да са съедини нѣкога *Автономията* съ *свободна България*, тогава работитѣ могѫтъ да са управѭтъ и у насъ“. Искаше да узнае отъ меня и по-полегичка ма питаше, за да не чюѭтъ талигаритѣ, погърчени българи, слѣдъ колко години може да са съедини България, и когато му отговорихъ, че това никой не може да знае и да прѣдскаже, той са намръщи и съ недовѣрчивъ поглѣдъ ма изглѣда; мисляше си той, че крия отъ него онова, което съмъ знаялъ като човѣкъ чиновникъ въ столицата на свободна България. „Ние знаемъ политиката на княза Александра и на Руссия“, — каза той — „тѣ нѣма да оставѭтъ работитѣ за дълго да вървѭтъ тъй.“ — „Тия работи сѫ дълбоки“ — му казахъ азъ, — „и ние мѫчно можемъ да ги разбереме“.

Настана лѣтна мрезгава тъмнина. Трѣбваше да прѣстанемъ да пѫтуваме пѣши по витото и насипано шоссе отъ двѣтѣ си страни съ трошени камьни (чакѫлъ, трошлякъ) въ правилни фигури. Трѣбваше азъ да са кача на талигата, а другаря ми на коня си. Постоянно пияния ми талигаринъ спѣше, когато му казахъ да спре, за да са покача. Качихме са и пѫтувахме въ тъмнината мълчишкомъ. Слушаше са само скърцаньето на талигитѣ, тропанието на коньетѣ, шумливото течение на дола, приятното шумоление на листьето и меланхолическото крѣкание на жабитѣ. Разговоритѣ бѣхѫ прѣкѫснати. Другаря ни конникъ съ страхъ пѫтуваше въ тъмнината, защото въ пояса си имаше една голѣма вързаница съ пари и затова не издалечаваше отъ нашата талига, все са вьртѣше ту на дѣсно, ту на лѣво отъ нея, само нарѣдко той минуваше съ коня си прѣди насъ, за да ни прѣдупрѣждава при развалѣнитѣ, при поправката, части отъ шосето. По тоя начинъ въ 10 часа пристигнахме мълчаливо до бердината Паланка, гдѣто са съединявѫтъ Родопитѣ съ Срѣдна гора.

Въ новата стражарница на Паланка свѣтяше видѣло; стражаритѣ още не бѣхѫ заспали, но никой отъ тѣхъ не излѣзе да попита, кой заминува прѣзъ пѫтя.

На Паланка пакъ слѣзохме да вървимъ пѣши по нана-

долнището къмъ Вѣтренъ. Другаря ни конникъ пакъ са доближи до меня, за да са разговаряме. Сега той ми расправяше, че злѣ са поминувжтъ съ съсѣдитѣ си Брациговчани, защото послѣднитѣ не са съгласявали да прокаржтъ задружно единъ междуселски пжть; расправи ми, че абяната търговия подиръ войната била отслабнала, по тая причина, че голѣма часть отъ турското население въ Автономията — което са обличало исключително съ абяни дрѣхи — са изселило и че прѣстанали да дохождатъ търговци отъ Босна за български аби, понеже нѣмския царь билъ турилъ 70% гюмрюкъ за българскитѣ аби, когато са внисжтъ въ Босна; цѣната на абитѣ била спаднала, когато ржчната работа, както и вълната и ярината за правянието имъ биле поскжпнали. Той прѣсмѣтна и са увѣрихъ, че абитѣ, които са работжтъ въ Пѣщерскитѣ села, са работжтъ двойно пò-скжпо, отъ колкото въ Рупченската и Ахж-Челебийската околии, и на аршина (12 рупа или лакъть и половина) са печели само по 15—20 пари. Тая индустрия отъ день на день испада въ Источна Румелия, едно, защото Турцитѣ са изселявжтъ и друго, защото Българитѣ по градищата са обличжтъ съ дрѣхи отъ български шаякъ и съ гнили готови европейски дрѣхи. Пò-малко, а пó-хубави аби, са търсжтъ сега въ Пловдивъ и Сливенъ, тъй щото тая индустрия са държи толкова, колкото да са искарва за обличанието на мѣстнитѣ жители отъ селата.

Часа на 11 $1/2$ пристигнахме въ Вѣтренъ и прѣспахме въ еднъ ханъ, близо до училището. Горнитѣ стаи на хана бѣхж прашни и пълни съ дървеници, та спахме долу на пишкюнитѣ въ стаята, която служи и за кахвене и за готварница.

(Слѣдва).

ПИСМА

за

Издирванието на корѣнитѣ и законитѣ на Българский языкъ.

ПИСМО III.

За правописанието.

Самата дума правописание ни показва, че е сложена отъ днешното прилагателно име *право* (пара+во) и отъ сж-